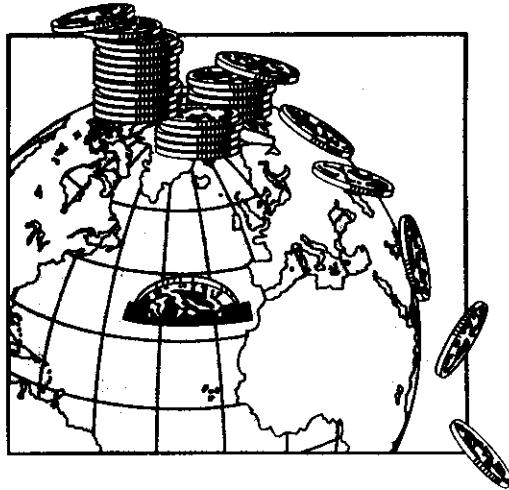

افشا

در صورتهای مالی بانکها^۱

ترجمه و تلخیص: نریمان ایلخانی

مقدمه مترجم

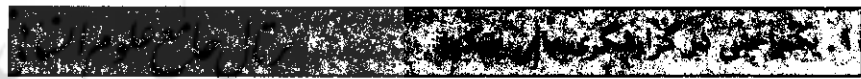
● مطالب این مقاله با وضعیت صنعت بانکداری غربی (بویژه اروپایی) سازگاری بیشتری دارد، بنابراین به کار بردن واژه‌هایی مانند بهره در این مقاله از همین روست. با این حال بسیاری از مطالب آن می‌تواند در گزارشگری مالی بانکهای ایران به کار آید. به هر صورت این مقاله ضرورت افشای اطلاعات در صورتهای مالی بانکها را بروشنی توضیح می‌دهد. به علاوه مفاد آن بیانگر نظر کمیته استانداردهای بین‌المللی^۲ و کمیته بازل^۳ نیز هست.

لازم به یادآوری است که در برگردان این مقاله، مواردی، از متن اصلی که با بانکداری ایران هیچگونه وجه مشترکی نداشت، و به جامعیت و اصالت مطلب آسیبی نمی‌رساند، حذف شده است. ●

بانک یا مؤسسه اعتباری نهادی اقتصادی است که از طریق دریافت سپرده یا وام به منظور اعطای وام و اعتبار یا سرمایه‌گذاری، دستیابی به سودی مناسب را دنبال می‌کند. بنابراین تعریف، مطالب این مقاله کلیه مؤسسات اقتصادی را که به نحوی به فعالیتهای یاد شده می‌پردازند، در بر می‌گیرد. حتی اگر بانک نامیده نشوند. با در نظر داشتن این نکته، در این مقاله بحثهای زیر بررسی می‌شود:

— ضرورت یکنواخت کردن استانداردهای گزارشگری بانکها.

— رهنمودهایی در مورد نحوه افشای اطلاعات ضروری در صورتهای مالی بانکها.

افشای اطلاعات ضروری در صورتهای مالی بانکها به دلیل جنبه ویژه فعالیت آنها و آثاری که نوع و میزان فعالیتهایشان به صورت مستقیم بر اقتصاد هر جامعه ای دارد، به طور معمول تحت تأثیر قوانین و مقرراتی است که در هر جامعه به وسیله قانونگذاران، دولتها و مراجع مربوط وضع می‌شود و اجرای آنها الزامی است و همچنین از عرفهای رایج و روشهای بازرگانی و چگونگی فعالیتهای اقتصادی آن جامعه تأثیر می‌پذیرد. با این حال، در زمان حاضر معدودی بیانییه در مورد گزارشگری مالی بانکها از طرف انجمنهای حرفه ای تدوین و ورق بزنید

1. Disclosures in Financial Statement of Banks: Text of IASC Discussion Paper on disclosures in financial Statements of banks.
2. International Accounting Standards Committee:
3. Basle Committee.

ابلاغ شده است، اما تاکنون روشهای یکنواخت برای افشا در صورتهای مالی و یادداشتهای پیوست به وجود نیامده است. یک احتمال در مورد وجود این وضعیت این است که هنوز دیدگاههای مشابه و نزدیک به هم در مورد میزان نیاز استفاده کنندگان از صورتهای مالی بانکها یا در مورد قابلیت استفاده از اطلاعات افشا شده نیست.

به نظر می‌رسد در زمان حاضر توافقی حکمی میان کارگزاران امور مالی بانکها برسر اینکه آیا بانکها نیز باید استانداردهای عمومی گزارشگری را رعایت کنند یا نه، موجود نیست. به عنوان مثال می‌توان پرسید که: «به کارگرفتن روش حفظ اندوخته‌های مخفی بانکها تا چه اندازه باید از سایر مؤسسات اقتصادی متمایز باشد». و سرانجام چنانچه قرار باشد که بانکها نیز از استانداردهای عمومی گزارشگری مالی پیروی کنند، تفاوت محتوای فعالیتهای آنها، سؤال یاد شده را به کلیه موارد گزارشگری مالی آنها تسری خواهد داد.

در این مقاله فرم خاصی به عنوان نمونه برای تهیه و تنظیم و ارائه صورتهای مالی بانکها پیشنهاد نمی‌شود، لیکن حداقل موارد افشا در آن مورد توجه قرار گرفته و نحوه افشای آنها پیشنهاد می‌شود. همچنین در ضمیمه پیوست تصویری کلی از برخی اطلاعات که لازم است افشا شود ارائه شده است. در کلیه این پیشنهادها فرض شده است که بانکها نیز ملزم به رعایت استانداردهای بین‌المللی حسابداری هستند مگر آن که در مواردی بانکها به تصریح از شمول آنها مستثنی شده باشند.

یادآوری می‌شود که به موجب استاندارد بین‌المللی شماره (۱)، «افشای روشهای حسابداری» و «افشای نحوه شناسایی و اندازه‌گیری درآمد» در مورد بانکها نیز ضروری است تا آن که استفاده کنندگان از صورتهای مالی بانکها از مبانی تهیه آن اطلاع داشته باشند.

یکی از مهمترین موارد افشا در ترازنامه بانکها، نشان دادن میزان نقدینگی آنهاست؛ به نحوی که توانایی بازپرداخت بدهیها به درستی نشان داده شود و طبقه‌بندی اقلام نقد و داراییهای جاری به گونه‌ای باشد که میزان مخاطرات احتمالی مربوط را نمایش دهد. همچنین جمع خالص داراییها و بدهیها نیز بروشنی معلوم شود. البته اگر چه روشن است که تمام اطلاعات محتوایی و ویژگیهای وجوه نقد را در صورتهای مالی نمی‌توان نشان داد، با این حال تنظیم و طبقه‌بندی درست و واقعی آنها، می‌تواند اطلاعات گویا و مفیدی از صورتهای مالی را به استفاده کنندگان بدهد. در زیر به چند نمونه از انواع طبقه‌بندی اشاره شده است:

— طبقه‌بندی داراییها و بدهیها براساس ماهیت آنها:

یکی از متداولترین انواع طبقه‌بندی است که در آن داراییها و بدهیها را براساس قابلیت تبدیل شدن آنها به نقد و با در نظر گرفتن تاریخ سررسید بدهیها طبقه‌بندی می‌کنند.

— قرارداد داراییها و بدهیها در طبقات جاری، غیرجاری و اوراق بهادار: در این نوع

طبقه‌بندی علاوه بر تقسیم‌بندی داراییها و بدهیها به جاری و غیرجاری، هدفهای نگهداری آنها نیز مدنظر قرار می‌گیرد؛ به عنوان نمونه هدفهای خرید اوراق بهادار برحسب اینکه برای خرید و فروش یا سرمایه‌گذاری خریداری شده باشند در نظر گرفته می‌شود. این نوع طبقه‌بندی بیشتر به تأثیر اقتصادی هر دارایی و کارایی آن در راستای فعالیتهای بانکها نظر دارد. با این حال با توجه به جنبه ویژه‌ی فعالیتهای بانکها طبقه‌بندی «برحسب جاری یا غیرجاری» چندان مناسب نیست و حتی توصیه می‌شود در این مورد از رعایت اصول حسابداری اجتناب شود.

4. dealing Securities
5. Investment Securities

بسیاری از بانکها بین معاملات خود با بانکهای دیگر و با سایر اشخاص حقوقی و حقیقی، تفاوت قائل می‌شوند، که به نظر می‌رسد حفظ این تفاوت و در نظر گرفتن آن در طبقه بندی حسابها و نشان دادن آن در صورتهای مالی از اهمیت چشمگیری برخوردار است. البته باید در نظر داشت که تفکیک کردن حسابهای ترانزنامه ای بر این اساس در کلیه موارد عملی نیست.

اطلاعاتی نیز که در صورتهای مالی بانکها به کار گرفته می‌شوند به دلیل تفاوت محتوای آنها، با اصطلاحاتی که در صورتهای مالی مؤسسات اقتصادی تولیدی و بازرگانی به کار می‌رود، متفاوت است. به عنوان نمونه در زیر از برخی از این اصطلاحات یاد می‌شود:

اسکناس و مسکوک	نقد:
اوراق خزانه ^۷ و اوراق سپرده ^۸ .	اوراق بازار پول:
وامهای تجاری، وامهای اشخاص، اضافه برداشت، اجاره‌های عملیاتی و اعتباری دریافتی.	وام و پیش پرداختها:
سپرده‌های دیداری و مدت دار.	حساب سپرده گذاران:
پذیرش بانکی، سفته و برات.	پذیرشها و اسناد دریافتی:

به هر صورت نباید اقلام مهم صورتهای مالی با سایر اقلام در یک طبقه بندی قرار گیرند و پایاپای کردن اقلام دارایی و بدهی نیز فقط در صورتی که وجهه قانونی داشته باشد، امکانپذیر است.

یکی دیگر از روشهای افشای داراییها و بدهیها در صورتهای مالی، طبقه بندی آنها بر اساس زمان مصرف داراییها و زمان باز پرداخت بدهیها با در نظر گرفتن بهره‌پذیر بودن بدهیها در مقدارهای متفاوت است. این نوع طبقه بندی تا میزان درخور توجهی از سیاستهای مربوط به مدیریت نقدینگی بانک سرچشمه می‌گیرد. در عین حال از سیاستهای پولی و بانکی کشورهای مربوط نیز تأثیر می‌پذیرد. در برخی از کشورها امکان دستیابی به وجوه کوتاه مدت در جریان عادی فعالیت یا حتی در شرایط اضطراری از طریق بازار معاملات پولی یا بانک مرکزی آنها امکانپذیر است. در این صورت بانکها با ارائه اطلاعات لازم در این مورد می‌توانند زمینه ارزیابی استفاده کنندگان از صورتهای مالی خود را فراهم کنند. این شیوه طبقه بندی ممکن است نسبت به یکایک داراییها و بدهیها به کار گرفته شود و در عین حال می‌تواند متناسب با نوع خاص داراییها و بدهیهای هر بانک متفاوت باشد. به عنوان مثال ممکن است طبقه بندی زیر در مورد سپرده‌های یک بانک مناسب و در مورد بانک دیگر نامناسب باشد.

سپرده دیداری

- : به سر رسید روز کاری بعد
- : با سر رسید کمتر از هشت روز،
- : از هشت روز تا یک ماه،
- : از یک ماه تا سه ماه،
- : از سه ماه تا یک سال،
- : از یک سال تا پنج سال، و
- : پنج سال و بیشتر

ورق بزنید

6. money market Paper
7. Treasury Paper
8. certificate of deposit.

البته در حالتهاى متفاوت ممکن است برخى از دوره‌هاى تفکیک شده بالا درهم ادغام شوند و به گروههاى با سررسید کمتر از یک سال و بیشتر از یک سال طبقه‌بندی شوند. برای استفاده کنندگان از صورتهای مالی بانکها، اطلاع از انباشته شدن یا نشدن داراییهای بانک در یک جا و یا محدود شدن منابع تأمین مالی که ممکن است احتمال وقوع مخاطرات را افزایش دهد دارای اهمیت زیادی است.

صورتحساب سود و زیان

منابع عمده درآمد بانکها در جریان عادی فعالیتهای آنها عبارتند از: درآمد بهره، کارمزد و نتایج معاملات و مبادلات. مناسبترین اطلاعات مورد لزوم در این زمینه طبقه‌بندی درآمدها و ارائه آنها در صورتحساب سود و زیان برحسب انواع آنهاست و پایاپای کردن اقلام درآمد و هزینه مجاز نیست. و درآمدها و هزینه‌های بهره باید به‌طور جداگانه نشان داده شود. نظر به اینکه خالص درآمد بهره تابعی است از نرخ بهره مبالغ وامهای اخذ شده و پرداخت شده، ارائه اطلاعات بیشتر در این زمینه شامل افزایش میانگین نرخ بهره و حجم داراییها که برای بانک درآمدزا می‌باشد و همچنین افزایش میانگین حجم بدهیهایی که بانک برای آنها بهره پرداخت می‌کند، توصیه می‌شود.

یکی دیگر از مهمترین اطلاعاتی که باید از طریق صورتهای مالی افشا شود، مبانی و نحوه احتساب ذخایر مطالبات مشکوک‌الوصول و گردش آن طی دوره مالی است. افشای این اطلاعات از جهت ارائه تأثیر ذخایر یاد شده بر نتایج عملیات و همچنین بافت مالی بانکها ضروری است.

به‌طور معمول همیشه مبالغ عمده‌ای مربوط به اشخاص، مؤسسات اقتصادی و صندوقهای بازنشستگی نزد بانکها نگهداری می‌شود که اداره آنها به عهده بانکهاست و در بیشتر موارد در چارچوب قراردادهای مربوط نگهداری می‌شود و البته در برخی موارد نیز مستند به قرارداد نیست و در این صورت عرف و مقررات معمول تجاری بر روابط میان بانک و طرف قرارداد حاکم نیست. به‌رحال در صورت وجود قرارداد میان بانک و طرف آن، وجوه مذکور را نمی‌توان دارایی بانک به حساب آورد و با این عنوان آن را در ترازنامه نشان داد. اما در صورتی که میزان این گونه وجوه چشمگیر و نسبت به سایر مانده‌ها با اهمیت باشد، باید صورت عملیات مربوط به این فعالیتهای در یادداشتهای همراه صورتهای مالی نمایش داده شود. چه در صورت اهمال بانک در انجام وظایف مربوط به اداره این وجوه، زیانهای احتمالی درخور توجهی به بانک وارد خواهد آمد.

تعهدات

بانکها در جریان عادی فعالیتهای خود، تعهدات گوناگونی را می‌پذیرند که برخی از آنها برگشت‌پذیر و بعضی برگشت‌ناپذیر است. استفاده کنندگان از صورتهای مالی بانکها به کسب اطلاع، بویژه در مورد تعهدات بازگشت‌ناپذیر علاقه‌مندند و این علاقه‌مندی به دلیل زیانهای نهفته‌ای است که ممکن است به صورت ذاتی در تعهدات برگشت‌ناپذیر وجود داشته باشد. این علاقه‌مندی همچنین به دلیل آثار بااهمیتی است که تعهدات یاد شده می‌تواند بر میزان نقدینگی و توانایی بازپرداخت بدهی بانکها داشته باشد. بنابراین دلایل، بانکها باید در مورد اطلاعات مربوط به قراردادهایی که وثیقه‌نارزند و اطلاعات مربوط به ضمانتنامه‌ها و اعتبارات اسنادی گشایش شده، تعهدات برگشت‌ناپذیر و همچنین اعتباراتی که فسخ آنها در اختیار بانک نیست و در صورت فسخ، سبب ایجاد هزینه و زیان برای بانک خواهد بود، افشای لازم را انجام دهند. همچنین زمانی که اطلاعات مربوط به ضمانتنامه‌ها افشا می‌شود، ارائه برخی اطلاعات در مورد ماهیت ضمانتنامه‌های صادر شده نیز مفید خواهد بود.

- تضمینهای معوق^{۱۲}
- اوراق قرضه و وامهای تبدیل شدنی به سرمایه^{۱۳}
- وامهای شرکا^{۱۴}
- حقوق صاحبان سهام

اقلام صورتحساب سود و زیان

- درآمد بهره
- هزینه بهره
- کارمزد
- نتایج معاملات سهام تجاری و اوراق قرضه
- سود یا زیان سرمایه گذاریها
- خالص افزایش یا کاهش بابت ذخیره زیان وامها
- هزینه های پرسنلی
- مالیات بردرآمد.

- 12. acceptances outstanding
- 13. capital notes and debentures
- 14. Subordinated loans

شرایط اقتصادی و مقررات بانکی برخی کشورها، نگهداری اندوخته های آزاد را بدون اینکه در صورتهای مالی افشا شوند، مجاز دانسته است. چنین اندوخته هایی به طور معمول برای جبران زیانهای احتمالی وامها در نظر گرفته می شود تا از محل آن زیانهای غیر متعارف بدون افشای مبالغ آنها جبران شود. در همین حال، چنین اندوخته هایی موجب نامتعادل شدن درآمدهای گزارش شده در صورتهای مالی می گردد، ضمن آنکه حقوق صاحبان سهام را نیز در پرده ای از ابهام قرار می دهد. به هر حال چنانچه بدهیها بیش از میزان واقعی آنها و داراییها نیز کمتر از میزان واقعی در صورتهای مالی نشان داده شوند و یا اینکه مبالغی برای مخاطرات نامشخص اندوخته شود، صورتهای مالی مربوط نمی تواند وضعیت مالی و نتایج عملیات بانکی را که دست به چنین اقداماتی زده است به نحو مطلوب منعکس کند.

در برخی از کشورها، روشهای مناسبی برای دستیابی به اطمینان کافی در مورد مخاطرات احتمالی پیشبینی شده است و آن ایجاد اندوخته احتیاطی است، که در بخش حقوق صاحبان سهام طبقه بندی و منعکس می شود و از محل سود خالص هرسال تأمین می گردد.

افشای اطلاعات خاص در صورتهای مالی بانکها موارد زیر را در بر می گیرد:

اقلام ترازنامه:

- وجوه نقد
- موجودی نزد بانک مرکزی.
- اوراق قرضه
- اسناد و بروات دریافتی
- اوراق سهام تجاری: منظور ارزش روز این اوراق است در شرایطی که با ارزشی که در ازای آنها در ترازنامه منعکس می شود متفاوت باشد.
- اوراق سهام ویژه سرمایه گذاری؛ در صورتی که ارزش روز آن در بورس اوراق بهادار با ارزش آن در ترازنامه متفاوت باشد.
- وامها و پیش پرداختها
- زمین و ساختمان در صورتی که برای فروش نگهداری شده باشد.
- سرمایه گذاری در شرکتهای وابسته
- ساختمان بانک و تأسیسات
- بدهی بابت تضمین مشتریان^{۱۱}
- حساب با سپرده گذاران
- اسناد پرداختی
- مالیات

۱۰. undisclosed reserves چنان اندوخته هایی در نظام بانکی ایران متداول نیست و اما در نظامهای بانکی برخی از کشورها رایج و معمول است و کاربرد آن بیشتر برای حفظ اعتبار بانکها در جامعه و احتراز از پرداخت سود سهام های متفاوت و متغیر می باشد.

11. Customer's acceptance liabilities